

Worden wie je bent

Over de gelijkenis van de twee verloren broers (Lucas 15,11-32)

Lezing gehouden op de bijeenkomst van Contrario op zaterdag 25 maart 2006 in Amsterdam.

Woord vooraf

Het thema 'worden wie je bent' en de koppeling aan het werk van Henri Nouwen waren door het bestuur van Contrario aangedragen. In de voorbereiding merkte ik dat beperking noodzakelijk was. Daarin ben ik achteraf gezien niet volledig geslaagd. De lezing bestaat zodoende uit twee stukken die minder vloeiend in elkaar overlopen en minder met elkaar samenhangen dan wenselijk is voor een lezing. Ook is het tweede deel misschien wat minder goed te volgen. Toch geef ik hieronder gewoon het verhaal zoals ik het heb gehouden.

Als je naar een bijeenkomst komt van een vereniging voor homo's en lesbiennes, dan verwacht je waarschijnlijk een verhaal dat op een of andere manier over homoseksualiteit gaat. Wat dat betreft moet ik je misschien wel teleurstellen. Want het verhaal dat ik wil houden is geen specifiek 'homoverhaal'. Ik ben zelf wel homo en ik sta ook – als ik me niet vergis – voor een zaal homo's en lesbiennes. Maar eigenlijk zou ik het verhaal zo in een willekeurige andere setting kunnen houden.

Zoals in de uitnodiging voor deze dag vermeld stond, heb ik mij laten inspireren door Henri Nouwen, met name de boeken *Eindelijk thuis* en *Binnen geroepen*. Ik heb ze alweer enkele jaren geleden gelezen en ze zijn voor mij van onschatbare waarde geweest. Ik kan echter niet alles wat daarin staat aan jullie doorgeven. Daar ontbreekt de tijd voor en bovendien kan ik het nooit zo mooi zeggen als hij. Daarom heb ik besloten om me te richten op de gelijkenis van de verloren zoon, die centraal staat in het boek *Eindelijk thuis*. En die gelijkenis wil ik eerst met jullie lezen.

Lezen: Lucas 15,11-32 (NBV).

Inleiding

'De gelijkenis van de verloren zoon' – zo wordt deze gelijkenis van Jezus genoemd. Het is echter goed om te je te realiseren, dat elke titel een versmalling is van de inhoud. En dat geldt hier ook. Ik vermoed dat de mensen die de titel 'De gelijkenis van de verloren zoon' kozen, veel van zichzelf herkenden in de jongste zoon uit het verhaal: zoals deze zoon zijn vader verlaat en erop los gaat leven, zo hebben we allemaal de neiging om het hemels vaderhuis te verlaten en op onszelf te vertrouwen.

Toch verdwijnen op die manier bepaalde elementen uit het verhaal op de achtergrond. We hebben dan wel oog voor de jongste zoon en voor de Vader, maar niet voor de oudste zoon. En wat de oudste zoon betreft, eindigt de gelijkenis wat abrupt: wat gaat deze zoon doen? Gaat hij uiteindelijk ook mee naar het feest? En zo komt de vraag ook op ons af: gaan wij mee naar het feest?

'De gelijkenis van de verloren zoon' zou gerust 'De gelijkenis van de verloren *zoons*' genoemd kunnen worden. Maar dan nog iets: de oudste *zoon* is ook de *broer* van de jongste zoon. Ze zijn broers van elkaar! Dat lijkt logisch, maar als je de gelijkenis leest, dan valt op dat ze geen woord met elkaar wisselen. Ze lijken elk hun individuele relatie te hebben met hun Vader. En ook op dit punt heeft de gelijkenis een open einde: *als* de oudste van de twee uiteindelijk toch naar het feest ging, *hoe* zouden ze dan feest hebben gevierd? Zouden ze elk met hun eigen vrienden en vriendinnen zijn gaan dansen? Of zouden ze ook samen hebben geproost op hun vader en op het goede leven?

Daarom kies ik ervoor om te spreken over 'de gelijkenis van de verloren *broers*'. En omdat de jongste zoon in de gelijkenis zo centraal staat (of lijkt te staan), lijkt het me goed om de

gelijkenis nu eens te lezen vanuit het perspectief van de oudste broer. Hoe zou hij, een tijd na de terugkomst van zijn broer, terugkijken op die bijzondere dag? Hoe zou hij terugkijken op de periode die eraan vooraf ging en op de tijd daarna?

Ik beseft me dat de keuze voor dat perspectief wat vreemd is: ga ik niet teveel inlezen in het verhaal? Ga ik dan niet van alles erbij verzinnen? Ik denk echter dat het open einde van de gelijkenis juist erom *vraagt* dat je verder gaat denken en inbeelden. De gelijkenis is niet alleen een beschrijving van een bepaalde stand van zaken, maar vooral een verhaal dat de luisteraar uitdaagt en uitnodigt. Het is een uitnodiging: Jezus lokt je uit je tent om mee te spelen in het drama van God met de mensen.¹

Mijn vraag is deze: Hoe zou de oudste broer terugkijken op de terugkomst van zijn jongere broer? Laten we de oudste voor het gemak 'David' noemen en de jongste 'Jonathan'. En laten we eens kijken wat David daarover zou kunnen hebben geschreven in zijn dagboek.

Davids dagboek

Ik hoor het hem nog zo zeggen – het was al weken ruzie thuis. Hij klaagde maar over alles wat tegenzat, over alles wat hij niet mocht. Hij dreigde diverse keren dat hij zijn spullen zou pakken. En toen – ik herinner het me nog goed – toen kwam Jonathan naar mijn vader toe.

Je kent dat gevoel wel: dat dubbele gevoel dat je kunt hebben als je een erfenis gaat krijgen. Nadenken over wat je zou kunnen krijgen aan spullen – dat roept bij mij iets van schaamte op. Daar hóór je eigenlijk niet over na te denken. Zeker niet als degene van wie je het zou krijgen nog in leven is!

Ik hoor het hem nog zo zeggen: “Vader, geef mij het deel van uw bezit waarop ik recht heb.” En nu ik het opschrijf, voel ik weer die pijn die mijn vader moet hebben gevoeld. De pijn om de bijtende vraag van Jonathan. Indertijd voelde ikzelf naast die pijn toch vooral haat en woede: waar haalt dat verwende joch het gore lef vandaan?! Hij had het over ‘...het deel van uw bezit waar ik recht op heb’ – welk recht? Hoe durft ‘ie! Vragen om de erfenis, dat is zoiets als: ‘Papa, voor mijn part val je dood!’

Papa moest dood, zodat Jonathan van het leven kon genieten – daar kwam het zo ongeveer op neer. Wat voor een vader moet dat dan zijn geweest, vraagt u zich waarschijnlijk af. Wat voor sfeer heerste er in dat huis, dat die jongen zijn vader dood wilde?

Als ik terugdenk aan dat moment, dan herinner ik me niet alleen de haat die ik naar mijn broer voelde. Ook naar mijn vader voelde ik toen haat, maar vooral minachting. Geloof me, ik had mijn vader altijd hoog, heel hoog. Maar soms dan kon dat in één keer omslaan in minachting. Zoals op dat moment: mijn vader haalde zijn spaargeld en verdeelde het onder Jonathan en mij. Toen pakte Jonathan zijn spullen en vertrok. En mijn vader, hij liet het allemaal gebeuren.

Mijn vader was zo’n softe vader die zich laat terroriseren door z’n zoon. Dat was hoe de zaken ervoor stonden, in mijn beleving. Mijn vader was een mietje!

Ik had het Jonathan al zo vaak horen zeggen: “Er mag hier ook niets!” “Ik krijg ook nooit wat!” En toen, vlak voordat hij het erf afliep om voor maanden niet terug te komen: “Als ik hier niet van het leven kan genieten, dan zorg ik zelf wel dat ik aan mijn trekken kom!” Hij draaide zich om en verdween.

¹ Verder betekent mijn keuze voor het perspectief van de oudste broer *niet* een keuze *tegen* het perspectief van de jongste broer of van de vader. Omdat we als mensen verantwoordelijkheid hebben naar elkaar, moeten we altijd het perspectief van de ander in ons eigen perspectief proberen te betrekken. En omdat dat alleen mogelijk is als we het perspectief van de Vader als de Ander in ons perspectief meenemen. Daarom omvat het perspectief van de oudste broer ook dat van zijn broer en zijn vader.

Weg, weg, zo ver mogelijk weg wilde hij. Het kon hem niets schelen waar hij heen zou gaan, als het maar ver weg en anders was. Niet zoals thuis.

Ik denk weer terug aan de dag nadat hij teruggekomen was. We zaten met z'n tweeën in de hut op het veld die ik jaren geleden had gebouwd. Daar verbleef ik vaak als ik de schapen van mijn vader aan het hoeden was. We hadden het uitbundige feest voor Jonathans thuiskomst maar net achter de rug, en we spraken zoals we in geen jaren met elkaar hadden gesproken. Over dat verre land waar hij heen was gegaan en wat hij had meegemaakt. Over waarom hij weg was gegaan. Over zijn, maar ook mijn frustraties, naar papa en tussen ons.

Je zei altijd dingen als 'Er mag hier ook niets!', hield ik hem voor. Ik heb dat nooit begrepen. Hoe kon je zo ondankbaar zijn tegen papa?!

Wat zijn antwoord was – ik weet het niet precies meer. Wel weet ik dat hij op een gegeven moment de bal terugspeelde. Ik heb jou zulke dingen nooit horen zeggen, vertelde hij mij. Jij klaagde nooit, jij 'droeg' alles. 'Niet klagen, maar dragen' had je boven je bed hangen. Joh, je weet niet hoe erg ik me daaraan heb geërgerd. Hoe erg ik je daarom zelfs heb geháát. Ik heb me eenzaam gevoeld. Op de momenten dat ik er gewoon doorheen zat – door wat voor reden dan ook – wat had ik op zulke momenten graag met jou gepraat, weet je dat? Wat had ik op die momenten graag mijn woede en frustratie met jou, en ook met papa willen delen! Maar dat 'niet klagen, maar dragen' van jou, dat bracht me tot zwijgen. Blijkbaar was dat het gewenste gedrag. Blijkbaar wilde papa dat ik niet klaagde, maar mijn lasten droeg. Dus hield ik mijn mond en droeg ik wat ondraaglijk was. Totdat mijn maat vol was. Toen explodeerde zeven jaar opgekropte woede en schold ik papa de huid vol. Ik eiste mijn erfenis op en vertrok.

'Niet klagen, maar dragen' – dat was in die tijd inderdaad mijn lijfspreuk. Nooit had ik vermoed hoe dat op Jonathan overgekomen was. De schaduwzijde van die lijfspreuk was voor mij in die tijd ook niet duidelijk.

Ik was altijd heel stipt in dingen. Ik zorgde goed voor de dieren en voor het huis. Ik werkte hard, ik wilde kwaliteit leveren. En Jonathan vond dat maar niets. Farizeeër, riep hij me vaak toe.

Inderdaad, ik had veel sympathie voor de Farizeeën en ik leefde volgens hun voorschriften. En geloof me: dat doe ik nog steeds! Er bestaan zoveel karikaturen van de Farizeeën. Dat ze hun heil zochten in de wet en in regeltjes. Dat ze schijnheilig waren en hypocriet. En natuurlijk zullen ze er zijn geweest die zo waren. Maar zulke karikaturen doen geen recht aan de oprechtheid van hun geloof. En ook niet aan de oprechtheid van mijn geloof.

Ik ben wel veranderd in mijn geloof, maar ik ben een Farizeeër gebleven. Ik heb geleerd om alles wat ik doe meer en meer vanuit liefde te doen. Ik ben ergens een nieuw mens geworden. En wat dat precies is, dat kan ik moeilijk uitleggen.

Een nieuw mens geworden – dat is ook Jonathan. Voor hem is dat weer anders, en toch herkennen we zo veel van elkaar. Ja, hoe sterk we soms ook van elkaar verschillen, hoe sterk we soms van elkaar *willen* verschillen – we blijven broers, we blijven kinderen van dezelfde vader. Bijzonder is dat.

Ik ben een nieuw mens geworden en toch ook in veel opzichten dezelfde gebleven. Ik ben in de kern van mijn bestaan veranderd. En van daaruit word ik steeds een mooier mens – dat durf ik nu te zeggen. Ik zou het ook zo kunnen zeggen: Ik ben geworden wie ik ben.

Tot inkeer komen

Worden wie je bent – wat is dat eigenlijk? Hoe word je wie je bent? In elk geval drukken de woorden iets uit van een beweging, een proces. In de gelijkenis wordt verteld hoe de jongste zoon vastloopt. Als hij helemaal aan de grond zit, proef je de afwezigheid van echte vrienden, daar in dat verre onbekende land. De schreeuwende stemmen van het rijke leven, die hem genot en plezier beloofden – ze blijken leeg en *fake*. Ze laten hem in de steek. Er is niemand die werkelijke liefde voor hem toont. En toen, zo lezen we in vers 17, ‘kwam hij tot zichzelf’. Voor mij blijft het een mysterie wat dat is: ‘tot jezelf komen’. Het heeft met inkeer te maken. Henri Nouwen heeft er allerlei beelden voor: de stilte zoeken, jezelf leegmaken, losmaken van de dingen waarin je wilt vluchten. Het is je richten naar binnen, naar je innerlijke heiligdom. Je lichaam is een tempel van de heilige Geest, je hart is de woning van God. En daar, diep van binnen, kun je de liefdevolle stem horen van je Vader.

De stem van je Vader, die hoor je niet meteen. Want God schreeuwt zijn liefde niet van de daken. Hij komt tot ons in ‘het gefluister van een zachte bries’.² Als een geliefde fluistert Hij zijn liefde in de oren van ons hart: ‘Jij bent mijn geliefde zoon, jij bent mijn geliefde dochter.’ Dat is wat de Vader zegt tegen de tot zichzelf gekomen zoon. Die lege kern in jezelf noemt Henri Nouwen “de plaats van licht; de plaats van waarheid; de plaats van liefde; de plaats waarnaar ik verlang en waarvoor ik tegelijkertijd bang ben.”³ Maar waarom ‘tegelijkertijd bang’? Omdat het de plaats is “waar ik niet alleen alles zal ontvangen wat ik ooit heb gehoopt en verlangd, maar ook waar ik alles zal moeten loslaten wat ik het liefst wil vasthouden.”⁴ En daarmee bedoelt hij *niet* dat je niet mag genieten van het leven, maar dat je alleen van het leven kunt genieten als je rust in God hebt gevonden.

Thuiskomen

Uit de inkeer, uit het ‘tot jezelf komen’ volgt het ‘thuiskomen’. Thuiskomen bij de Vader, die al van eeuwigheid af met open armen op je staat te wachten. Thuiskomen is komen in het huis van de Vader.

Je hebt het vast wel eens meegemaakt: je komt bij iemand op bezoek en die zegt tegen je: ‘Doe alsof je thuis bent!’ Maar eigenlijk is dat de grootste onzin die je je maar kunt voorstellen. Als ik bij iemand op bezoek kom en ik zou doen alsof ik thuis was, dan zou ik doen alsof diegene er niet eens is. En het punt is nu juist dat ik *bij hem of bij haar* op bezoek kom. ‘Ik kom voor jou!’

‘Doe alsof je thuis bent.’ Het klinkt haast als: ‘Let maar niet op mij.’ Het verraadt een zichzelf wegcijferende liefde, die alleen maar kan geven en niet kan genieten van de vriendschap. En vaak denken we zo ook over God. De liefdevolle Vader wordt dan een softe Vader. Dan heeft de oudste zoon gelijk als hij zijn vader een mietje noemt.

Christus heeft ons de Vader doen kennen: wie Christus kent, kent de Vader. En als je kijkt naar het leven van Christus, dan kun je de indruk krijgen dat hij een mietje is, een softie, die over zich heen laat lopen. “Als een schaap dat naar de slacht wordt geleid, als een ooi die stil is bij haar scheerders deed hij zijn mond niet open.”⁵ Maar tussen de regels door treedt het *intense verlangen* van de Vader aan het licht. En het intense verlangen van Zijn geliefde Zoon naar Hem. En ook wordt dan het verlangen van Christus zichtbaar om *alle* mensen in dat

² 1 Kon 19,12.

³ ET, 21; vgl. 53.

⁴ ET, 21.

⁵ Jes 53,7.

verlangen te laten delen. Christus neemt ons mee, *sleept* ons desnoods mee,⁶ naar de Vader, om ons te laten worden wie wij zijn.

Gods genade is geen goedkope genade. Maar des te meer moeten we uitkijken dat we zijn genade niet goedkoop *maken*. We moeten de kritiek en de reserves van de oudste zoon serieus nemen. Thuiskomen betekent niet, dat je je kamer en je leven geheel kunt inrichten naar eigen wensen, alsof het God niets uitmaakt. Gods liefde, Gods verlangen is zo intens, dat Hij ook ‘een jaloers God’ is.⁷

Worden wie je bent

‘Worden wie je bent’ is eigenlijk best een fascinerende uitspraak. Het is namelijk niet: ‘wees wie je bent’, maar ‘*word* wie je bent’. De HEER is de enige die van Zichzelf en tot Zichzelf kan zeggen: ‘Ik ben die ik ben’.⁸ Wij mensen, wij zijn ‘in wording’, onze identiteit is *under construction*. Je wordt jezelf door een ander te worden in Christus.

Worden wie je bent – misschien zou je dat de kern van het evangelie kunnen noemen. En het is iets dat je niet alleen kunt. Je hebt mensen nodig die je bij jezelf brengen, en zo bij de Vader. Je hebt een gemeenschap van mensen nodig, die samen het lichaam van Christus vormen.⁹ Dat mysterie wordt ons geopenbaard in het avondmaal. Daar worden we steeds meer wie we zijn. Omdat Christus zichzelf heeft gegeven en ons opneemt in zijn lichaam – alleen daarom kunnen wij de liefde van de Vader voor Zijn Zoon op onszelf betrekken: ‘Jij bent mijn geliefde zoon, jij bent mijn geliefde dochter.’

Een van de belangrijkste theologen uit de geschiedenis van de kerk is Augustinus. En bij hem vond ik een uitspraak die precies aangeeft waar het hier om gaat. Toen in de paasnacht zijn doopleerlingen voor het eerst ter communie gingen, zei hij tegen hen: ‘Ontvang wie je bent en word wat je ontvangt, lichaam van Christus.’

Literatuur

Van Henri Nouwen heb ik verwerkt: *Binnen geroepen*. Tielt: Lannoo, z.j. (afgekort als ‘BG’) en *Eindelijk thuis: gedachten bij Rembrandts ‘De terugkeer van de verloren zoon’*. Tielt: Lannoo, z.j. (afgekort als ‘ET’). Verder heb ik voor m.b.t. de Farizeeën gebruikt: J. van Bruggen, *Het evangelie van Gods zoon: persoon en leer van Jezus volgens de vier evangeliën*. (CNT-III). Kampen: Kok, 1996, 208-238.

⁶ Vgl. Ef 4,8.

⁷ Vgl. het derde gebod in Ex 20,5.

⁸ Ex 3,14 NV.

⁹ BG, 17.